

Столітня горілчана війна у м. Києві (друга пол. ХУІІ-ХУІІІ ст.)

Питання горілчаних промислів в Історії України надзвичайно слабо досліджені. Одна з причин це об'єктивні труднощі з документальними забезпеченням, інша це заполітизованість цього питання загалом та упередження щодо історії Гетьманщини в певні періоди зокрема. Разом з тим, коли державна цензура знімалась це питання опинялось у полі зору О. Лазаревського, І. Каманіна, А. Андрієвського, М. Тищенка, О. Грушевської, В. Мордвінцева та ін.

Прибутки від продажу горілки завжди були вагомим бюджетоутворюючим фактором, а особливо у ХУІІ-ХУІІІ ст., при цьому їх роль постійно зростала. Відповідно зацікавлення до шинкування виявляли як держава так і найширші верстви населення, що призводило до зростання конкуренції. Додаткових проблем додавало неузгоджене законодавство щодо торгівлі горілкою. Особливо це відчувалося у містах, що мали магдебурзьке право, а особливо у Києві.

Київське козацтво посилалось на універсал Б. Хмельницького від 8 вересня 1656 р., який надавав їхньому стану право вільно шинкувати горілкою на всій території України. Зі свого боку, Київський магістрат добився в 1654 р. від царя Олексія Михайловича підтвердження привілеїв, наданих місту ще за польських королів, одним з яких було право збору податків від продажу пива, меду, горілки та з різних крамниць, з броварень та воскобієнь, щорічно вносячи до царської казни 600 руб. Царська грамота, підтвердивши за містом магдебурзьке право, нібито дозволяла шинкувати горілкою на його території тільки магістратові, оскільки за королівськими привілеями лише міщани мали на це право. Водночас, не забороняла будь-кому іншому шинкувати в Києві.

Недосконалістю законодавства намагались скористатися і монастирі, які отримали від царя Олексія Михайловича підтвердження їхніх прав на землі, надані їм ще за польських королів, та дозвіл деяким монастирям “держать... про себя питье и по прежним своим правам и вольностям и по универсалу

Владислава короля Польського (1646) года, для своих монастырских потреб и на пропитание и на одежду братии, продавать то питье, как пристойно на прежнем месте”. Хоча за польських королів дозволяли лише ситити мед і тільки до двох діжок на рік, монастирі значно ширше трактували свої права прирівнюючи себе до шляхти. Поглиблювало проблему і те, що в межах міста знаходились землі деяких монастирів, зокрема Києво-Печерської лаври, яка користувалась особливими привілеями.

Ще однією впливовою силою у конфлікті, що розгорівся у м. Києві, були державні кабаки, засновані у 1665 р. як окремі питні установи для обслуговування російських військ.

Ці учасники горілчаного ринку Києва не могли порозумітися у спірних питаннях щодо шинкування, адже на карту були поставлені чималі фінансові інтереси. Особливо гострими були суперечки між козаками та магістратом.

Правову колізію, що виникла, спробували владнати гетьманськими універсалами. Нам відомо більше двох десятків таких документів. Усі вони визнавали за магістратом право шинкувати в Києві, а козакам робити це забороняли. Гетьмани вдавались до різних засобів впливу: від моральних (шинкарський промисел є догана лицарському званню та не угодний Богу), до суто практичних, як то конфіскація майна, позбавлення козацького звання та фізична розправа, аж до смертної кари.

У 1729 р. Київський магістрат звернувся до Генерального військового суду, який заборонив козакам займатися цим промислом у місті. Однак це мало що змінило. Існуючий конфлікт тільки набирив обертів. Особливо ситуація ускладнилась в 40-х роках XVIII ст., за часів, коли київськими сотниками була династія Гудимів, які впродовж свого правління вели чисельні судові справи проти київського міщанства. Однак, далеко не завжди сторони вдавалися до правових засобів вирішення суперечок. Часто доходило навіть до збройних конфліктів.

Російська центральна влада, розуміючи неспроможність місцевих урядовців залагодити конфлікт, починає активно втручатись у ситуацію. З

40-х рр. майже щороку виходять заборонні, роз'яснюючі та уточнюючі укази. Протягом 1751 та 1752 рр. російським урядом видано 5 указів, про регулювання шинкування у Києві, які забороняли всім, окрім магістрату, шинкувати горілкою під загрозою втрати майна. Для тих же, хто не підкориться та буде спійманий з горілкою, визначались штрафи в розмірі 100 руб. Також порушників чекало забиття в колодки, а козаків, які б вони не були знатні, вилучення з козацького стану. Але й такі суворі заходи не дали бажаного результату.

Врешті решт протистояння вилилось у відкритий збройний конфлікт і набуло таких масштабів, що імператриця Єлизавета Петрівна своїм указом 1760 р. погрожувала навіть виселити козаків з Києва. Та вірогідно і це не мало бажаних наслідків, оскільки всього за рік знову видано указ про заборону шинкування горілкою всім, окрім магістрату. Ці укази не ліквідували суперечок, а лише втихомирили сторони конфлікту. Навіть коли 1783 р. в Лівобережній Україні були заведені горілчані відкупи, що скасовували привілеї міст на право шинкування, а відкупники самі мали стежити за порушеннями, козаки та монастирі продовжували це робити.

Задля розв'язання конфлікту вже між козаками та відкупниками у Києві, П. Румянцев скликав нараду з двох зацікавлених сторін: Намісницького правління та Казенної палати. Розглянувши всі грамоти та укази царського уряду, надані містам та козацтву, нарада ухвалила, що козаки мають право шинкувати горілкою в містах, але тільки в своїх власних будинках, а не на базарах, ярмарках та на народних зборах, оскільки там цей продаж належить відкупникам та не мають права займатися жодними іншими промислами, щоб не позбавляти їх купців та міщан, яким не дозволялось шинкувати горілкою.

Таке компромісне рішення дещо розрядило конфліктну ситуацію, проте остаточно не ліквідувало її. Порушення вже не мали колишніх масштабів, та однаково були поширеними навіть у ХІХ ст.